

М.Тітовський, І. Яковлєв

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ

М. Timovsky, I. Yakovlev. A regional political identity: the Dnepropetrovsk region. A regional political identity, which is new konstruktom in modern changes which take place in the world, is examined in this article. To function, modern societies must outline the collective identity which creates an association and becomes basis of working out political problems. One of examples in Ukraine of regional identity of population is the Dnepropetrovsk region. In this region there is own history and special mentality which was created during many years.

Регіональна ідентичність¹, як різновид колективної ідентичності, є набором об'єктивних та стійких ознак, з якими себе ототожнює

індивід і спільнота (когнітивний елемент), суб'єктивним способом їх сприйняття та обґрунтування (емоційно-афективний елемент).

Регіональна ідентичність є самоусвідомленням територіально диференційованої спільноти людей, когнітивна модель світу якої визначається образами певної території, її соціальної й політичної історії. Вона пов'язана з територією, яка значуща для індивіда та спільноти і сприймається як Батьківщина чи мала батьківщина.

Найважливішим базовим чинником у формуванні регіональних ідентичностей України стала історія, тобто історичний досвід, набутий мешканцями цих регіонів у процесі історичного розвитку, який характеризувався значними періодами бездержавності й перебуванням у складі різних держав та імперій.

Регіональна ідентичність не є константою, а змінюється під впливом суспільного середовища, історичних і політичних подій. На формування сучасних регіональних субкультур (і західної, і східної, хоча й різною мірою) значно вплинули радянська політична культура й цінності — колективістські та етатистські у своїй основі.

Своєрідність формування ідентичності Східної України зумовлена тим, що її простори були заселені українськими та російськими переселенцями з Російської імперії, різними групами козацтва, а часом й втікачами, злочинцями, які шукали розгулу й свободи.

Швидка індустріалізація цього регіону і, як наслідок, домінування урбанізованої культури, що сформувалася під політичним та культурним впливом Росії, загалом нівелювала цінність етнічної самобутності, підпорядковуючи інтереси людей виробничим чи класовим цілям. Особливо інтенсивним цей процес був у 30-х роках ХХ ст., коли індустріальний центр Дніпропетровської області поповнювався робочою силою з усіх куточків Радянського Союзу та селянами східноукраїнських сіл, які у роки голодомору тікали у міста. Отже, східноукраїнська ідентичність формувалася на космополітичній основі, що й сприяло безконфліктному нав'язуванню російської культурної традиції, передусім мови².

Неефективна політика українських урядів і регіональних еліт у період незалежності унеможливила формування спільних і сталих національних ідентифікаційних чинників українського суспільства. Цивілізаційні за своїм походженням ознаки розмежування наклалися на економічні, соціальні та політичні, поглиблюючи регіональне розмежування великих регіонів України. Дніпропетровщина історично і в новітній період розвивалася як промисловий, індустріальний регіон.

Наявні регіональні спільноти вирізняються особливою регіональною свідомістю, в основі якої — регіональна ідентифікація, регіональні

інтереси і цінності, спільний історичний та політичний досвід, етноконфесійні особливості, наявність регіональних агентів формування політичної культури.

Політична ідентичність за природою раціональна та рефлексивна водночас і тісно пов'язана з політичною ідентифікацією як механізмом становлення ідентичності та способом її розпізнавання. В політичних відносинах ідентифікація одного агента з іншим не відбувається без ідентифікації одного з одним.³

На формування своєрідної дніпровської регіональної політичної ідентичності вплинули комплекс багатьох складових. Це і вдалі географічно-кліматичні особливості місцевості, і вузлове розташування в геополітичній системі координат XVIII–XX ст., і соціально-демографічні фактори, але більше всього — керівна роль для великого регіону. Катеринослав — Дніпропетровськ виник як центр контролю і керування колонізаційними процесами на великій території Степового Причорномор'я. Від Петербурга Катеринослав відрізняє те, що на будівництво не були надані величезні засоби і проходило формування міста не так інтенсивно. Хоча місто закладалося як епіцентр культурно-ідеологічного, політичного й економічного впливу в навколишньому степовому регіоні.

Розвиток правобережного Дніпровського Катеринослава розпочався з урочистого акту заснування міста на горі (1787). А вже в середині XIX ст. в цілому реалізувалися генеральні плани Катеринослава з класичною регулярною сіткою вулиць і віссю широкого головного проспекту, місто уже відбулося як таке, але воно залишалося невеликим. Наприкінці XIX ст. відкрили родовища корисних копалин у Донецько-Криворізькому регіоні і почали їхню промислову розробку. Так Катеринослав затвердився у своїй самосвідомості як центр не провінційного, а загальнодержавного значення, став універсальним міським центром, здатним брати на себе різні функції й адекватно відповідати на різні наступні історичні виклики. Таким самодостатнім регіоном він залишається понині, а його населення чітко усвідомлює його лідируючі позиції у промисловому розвитку країни.

«У період індустріального буму, коли регіон називали «Новою Америкою», сюди прибувала велика кількість ініціативних людей і вони активно вливалися в загальний процес міського і регіонального розвитку. У радянський час з цього сплаву «пасіонарних» людей з різними характерами і культурами, але з загальним прагненням до успіху, під впливом партії і державної адміністрації сформувалася правляча регіональна еліта. Вона виявилася здатною взяти на себе управління радянською державою в період «післясталінських роздумів»⁴.

У брежнєвський час остаточно стабілізується особлива, не тільки регіональна роль Дніпропетровська. В епоху незалежної України «дніпропетровський клан» визначає всю політичну історію дев'яностих років. Нині «дніпропетровська еліта» перебуває в перманентній кризі, зберігаючи стійкий контроль над регіональною сферою. Місцеві жителі з гордістю говорять про своїх вихідців і завжди їх підтримують.

«Катеринослав заснували за типом імперських колоніальних центрів у підлеглих територіях. Але ця колонія усвідомлювала себе регіональною метрополією. Саме тоді закладався катеринославсько-дніпропетровський менталітет. У процесі розвитку Катеринослав увійшов в активний контакт із навколишньою територією, приростав місцевим багатством і зумів знайти гармонійний спосіб взаємин з навколишнім світом. У другій половині ХХ століття Дніпропетровськ перетворився в мегаполіс, розвинувся у світовий центр космічного машинобудування. Місто досить швидко пережило кризу дев'яностих років ХХ століття, і сьогодні демонструє намір адекватно вписуватися у світові глобалізаційні стандарти»⁵.

Таким чином, становлення Дніпропетровської регіональної політичної ідентичності пройшло тривалий час свого розвитку і нині вона займає гідне місце серед інших регіонів України. Дніпропетровці є усвідомленою частиною української нації зі своїм особливим світосприйняттям і розумінням своєї ролі в єдиній державі.

Так, І.Курас в одній зі своїх робіт наводить наступні дані:

У 1996 році Київський міжнародний інститут соціології провів спеціальне дослідження. На питання «Належність до якої спільності для Вас більш важлива, ніж інші?» соціологи одержали наступні відповіді (дані у відсотках, репрезентативна вибірка 1466 респондентів)⁶:

	Регіони					
	Західний	Західно-Центральний	Східно-Центральний	Південний	Північний	Усього
До жителів своєї місцевості	28,36	37,72	33,85	40,00	30,00	37,09
До громадян України	37, 31	33,33	33,85	32,00	35,00	33,52
До осіб своєї національності	7,47	7,10	4,62	8,0	10,00	7,07
До своєї соціальної групи	11,96	6,78	6,15	4,00	5,00	6,87
До своєї політичної партії	0,00	0,32	0,00	0,00	0,00	0,27
До одновірців	2,99	2,78	4,62	4,00	5,00	3,02
До інших	1,49	1,91	3,08	0,00	0,00	1,85

Ці дані переконливо свідчать про важливість локальної самоідентифікації для більшості жителів України, особливо жителів Дніпропетровщини, які у своїй третині віднесли себе до жителів своєї місцевості.

Процес регіоналізації в Україні тісно пов'язаний з формуванням регіональних ідентичностей, роль яких підвищується в кризових ситуаціях, у транзитних суспільствах, різновидом якого є українське. Дослідження, проведене Центром Разумкова у травні 2006 р., свідчить, що найбільша кількість опитаних ототожнює себе з містом чи селом (44,4%), регіоном (14,8%), в якому мешкає, з Україною — 31,3%. Крім того, 2,9% респондентів своєю базовою ідентичністю вважають радянську, 0,8 — європейську. Особливої ваги локальним ідентичностям надають жителі Сходу й Півдня, передовсім Криму. Хоча слід зазначити, що результати соціологічних опитувань фіксують поступове зниження рівня локальної самоідентифікації в усіх регіонах протягом останніх п'яти років⁷.

Отже, регіоналізм і пов'язана з ним регіональна політична ідентичність в Україні є об'єктивною реальністю. Нерозв'язані питання соціально-економічного, правового, культурно-етнічного характеру підсилюють відцентрові тенденції, процеси регіоналізму, перетворюють їх на одну з найскладніших проблем внутрішнього життя країни. Об'єктивно існуючі територіально-регіональні економічні розбіжності підсилюються економічною кризою, що поряд з іншими факторами (етнічною структурою населення, історичними традиціями, конфесійною належністю, техногенними розходженнями тощо) відбиваються на особливостях політичних інтересів. Дніпропетровський регіон, який має багату історію, культуру і традиції, створив власну неповторну політичну ідентичність, якій характерні сприйняття себе як найбільшого промислового центру України, сприйняття населенням своєї місцевої еліти як домінуючої в державі, усвідомлення свого регіону як найбільшого культурного осередку на Півдні України, чітка ідентифікація більше третини жителів із власним регіоном. Регіональна політична ідентичність Дніпропетровської області розвинулася за допомогою вдалих географічно-кліматичних особливостей місцевості, соціально-демографічних факторів, але більше всього вплинула керівна роль для великого регіону — степової України.

¹ Стегній О., Чурілов М. Регіоналізм як об'єкт соціологічного дослідження. — К.: Центр «СОЦИС», 1998. — 188 с.

² Стародуб Т.С. Поняття регіональної ідентичності України в вітчизняній історіографічній традиції // Грані. — Дніпропетровськ: ДНУ; Центр со-

ціально-політичних досліджень, 2002. — № 6 (26). — Листопад-грудень. — С. 113–117.

³ Стародуб Т.С. Генеза поглядів на українську ідентичність в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників // Грані. — Дніпропетровськ: ДНУ; Центр соціально-політичних досліджень, 2003. — В 2-х ч. Ч.1. — № 1 (27). — Січень-лютий. — С. 117–123; Ч. 2. — № 2 (28). — Березень-квітень. — 2003. — С. 88–93.

⁴ Кавун М. Днепропетровск: философия успеха. Архетипы Днепровского мегаполиса. // <http://www.realnest.com.ua/information/articles/416>

⁵ Там само.

⁶ Курас І.Ф. Етнополітика: Історія та сучасність. Статті, виступи, інтерв'ю 90-х років. — К.: ІПіЕНД, 1999. — 291.

⁷ Угрин Л. Вплив регіональних ідентичностей на політичний процес в Україні // http://westukr.itgo.com/ugryn_cpd_conf_0701.html